

A VIDEOLEMEZ: FORRADALOM, AMELY MÉG NEM GYŐZÖTT

A Videodiscs: a revolution that isn't. (*Canadian Library Journal*. 39. vol. 1982. 6. no. 357–364. p.) és A The future: New technologies. Video in libraries. A status report, 1979–1980. (ed. Alice Bahr, Knowledge Industry Publications, New York, 1980. 87–95. p.) tanulmányok alapján SKALICZKI JUDIT tömörítése.

A videolemez

Az 1975-ös év jelentős változást hozott a különböző videolemez technikák megszületésében. Ezt jelzi, hogy az 1976-ban a videolemezeiről tartott londoni konferencián már 26 különböző rendszerről számolhattak be a szakemberek.

Az új technológiát különböző területeken alkalmazzák: a szórakozásban, az oktatásban, a képzésben, az információtárolásban és -visszakeresésben.

A videolemez ránézésre egy szokványos nagylemezhez hasonlít, de a barázdák nem láthatók. A videolemezes rendszerekben a videolemez maga a dokumentum. (A videolemez generikus fogalom, magába foglalja a videorendszerek és a videoberendezések fogalmát is.)

A videolemeznek, mint dokumentumnak három egymástól technikában eltérő típusa ismeretes. Ezek:

- az optikai videolemez,
- érintkezéssel videolemez (capacitance electronic, CED),
- nagy sűrűségű lemez (video high density; VHD).

A típusok egymással nem kompatibilisek, pl. az optikai videolemezt nem lehet használni sem az érintkezéssel, sem a nagy sűrűségű videolemezzel működő berendezésekkel.

Az *optikai videolemez* nevét onnan kapta, hogy a lemez felszínén lévő mikroszkopikus mélyedéseket, – amelyek információt tárolnak – lézersugárral olvassák le. A lejátszón a lemez 1800 fordulatot tesz egy másodperc alatt. Az optikai videolemeznek két változata van: a visszatükröző és a fényt áteresztő. Az előző típusnál a lemezt meg kell fordítani, ha a másik oldalán levő információt is ismerni akarjuk, mert ezen a lézersugár nem tud áthatolni. A másik változat esetében megfordítás nélkül használható a lemez mindkét oldala. Egy-egy lemezoldalon 30 vagy 60 percnyi műsor található. A cikk megjelenésekor a lemez lejátszásához szükséges berendezés ára Kanadában 1300 kanadai dollár volt.

A *CED* 1981 második felében jelent meg a piacon. Az elnevezése – capacitance electronic disc – onnan ered, hogy egy gyémánthegyű tű közvetlenül érintkezik a lemez felszínével. Az érintkezés miatt mind a lemez, mind a tű idővel kopik. (A CED videolemez lejátszására alkalmas berendezés ára Kanadában nem éri el a 700 kanadai dollárt.)

A VHD megjelenését a kereskedelmi forgalomban 1983-ban tervezik. Ez a rendszer is a tű és a lemez közvetlen kapcsolatán alapszik, azonban a VHD rendszerű lemezek felszínén nincsenek barázdák, és így az igen széleshegyű tű, ahelyett, hogy a barázdákat követné, keresztül pásztáz a felszínen, ahol az egymást szorosan követő mikromélyedésekben található a kódolt jelek. Ebben a rendszerben mind a videolemez, mind a lejátszóberendezés hosszabb életű, mint az előbbi esetben, mert barázdák híján a tű nem kopik. Ezt a rendszert elsősorban otthoni használatra tervezik a konstruktőrök, ezért úgy alkoták meg, hogy egyaránt kompatibilis legyen az NTSC TV rendszerrel (ezt használják Észak-Amerikában és Japánban), a SECAM TV-rendszerrel (Franciaország) és a PAL TV-rendszerrel (Nyugat-Európa). (Lejátszóberendezésének ára a két előző rendszerben említett összegek között lesz.)

A videolemez a szórakozás egyik eszköze

A lemez és a lejátszóberendezés használója potenciálisan minden olyan háztartás, intézmény stb., ahol jelenleg is van TV készülék. 1980 végéig megközelítően 35 ezer lézer lejátszóberendezést adtak el az Egyesült Államokban, ez a szám 1981 végéig 100 ezerre emelkedett, és 1984 végére feltehetően 500 ezerre fog ugrani. Az RCA társaság például 1981-re 200 ezer berendezés és 2 millió videolemez eladását tervezi.

Jelenleg a lemezekről a gyártó cégek katalógusai tájékoztatnak. Egy-egy katalógus 150–250 címet tartalmaz mindenféle típusú videolemezből. A katalógusok szerint játékfilmek, sportról, híres előadókról, zenéről stb. kaphatók műsorok. A katalógusok ellenére komoly gondot jelent jelenleg a megfelelő programok vásárlása, ugyanis

- a keresett műsorok jelentős része még nem található meg videolemezen,
- a nagy TV társaságok még nem döntöttek a kábeltelevízió, a képmagnetofon és a videolemez között.

Ma még nem állt be az egyensúly az említett TV technikák között, egyértelműen még egyik sem nyerte el a gyártók és a használók prioritást jelző döntését.

A videolemeznek, például összehasonlítva a kábeltelevízióval, vagy a képmagnetofonnal, lényeges előnyei vannak:

- olcsóbb,
- tartósabb,
- hosszabb életű.

Ugyanakkor jelenleg a kanadai háztartások 75%-ában lehetséges a kábeltelevíziózás, és a 75% 50%-a már elő is fizetett erre a szolgáltatásra. Ami pedig a képmagnetofon hallatlan előnye, hogy alkalmas lejátszásra és felvételre is. Hogy a konkurrenciaharcból melyik technika kerül ki győztesen, azt az dönti el, hogy a gyártó cégek melyik technikát preferálják majd, melyik technika lesz a legolcsóbb és a piac mennyire követi a használók igényeit.

Az oktatás, képzés eszköze: az optikai videolemez

Mindazokon az oktatási területeken, ahol már eddig is alkalmazták az audióvizuális dokumentumokat: iskola, forrásközpont, könyvtár stb., a videolemez is sikerrel alkalmaz-

ható. Az Egyesült Államok több egyetemén olyan kutatócsoportokat hoztak létre, amelyek azt kutatják, hogy melyek azok a képzési területek, ahol a videolemez előnye leginkább nyilvánvalóak. Az elkészített műsoros dokumentumokat mind az egyéni, mind a csoportos képzésben felhasználták. A felhasználás területe igen széles, a nyelvtanulástól kezdve a biciklijavításon keresztül az autóvezetésig terjed. A kutatócsoportok tanulmányai szerint a videolemez a dokumentum formája miatt különösképpen alkalmas a siketek és csökkenhallók vagy beszédkárosultak oktatására. Az eddigi kutatások szerint az oktatásban az optikai videolemez a legjobb, mert – ahogy ezt már említettük – a lejátszóberendezés tülje és a lemez közvetlenül nem érintkezik, így a gyakori lejátszás és az egyéni tanulás ütemének megfelelően az előre- vagy visszaállítás a lemez károsodása nélkül történhet. A lemezejátszón gyorskereső program van, amellyel a kiválasztott, visszahallgatni kívánt rész másodpercek alatt, kódok billentyűzésével megtalálható. Másik előnye, hogy két hangsáv helyezhető el rajta, és így egyszerre két nyelven lehet megadni az oktatáshoz szükséges instrukciókat, vagy a szöveg mellett zene is szólhat. Ha az optikai videolemez lejátszóberendezést számítógéphez kapcsolják, akkor interaktív, párbeszédés tanulásra alkalmas.

Alkalmazása ellen a következő érvek szólnak: ma még igen drága a berendezés; kevés a jól felkészült, videolemezt előállító szakember; ez a technika még nem kompatibilis a többi audiovizuális technikával, amelyet az oktatásban már használnak.

A videolemez az információtárolás és visszakeresés egyik eszköze

A videolemez az információtárolás és visszakeresés fontos eszköze lehet. Az optikai videolemezek tároló kapacitását túlszárnyalják a digitális lemezek, amelyeken az információt nem analóg, hanem binárisan kódolva tárolják. A digitális információt lézersugárral égetik a lemez felületébe és lézersugárral kereshető vissza. Nagy előnye, hogy nagy tömegű adat tárolására alkalmas (Deirdre Boyle audiovizuális szakember szerint a teljes Encyclopaedia Britannica rávihető egy videolemezre, ezért a mikroformátumú információtárolás kiváltója is lehet). Hátránya, hogy amit "beégettek" a lemezbe, az nem módosítható, nem aktualizálható. Jóllehet a digitális videolemezes technika még csak most fejlődik, de az általa nyújtott lehetőségek az információ tárolásában és visszakeresésében, a képzésben és ismeretterjesztésben nyilvánvalóak. A könyvtáraknak is fel kellene készülniük ennek az új dokumentumnak a befogadására.